

Toplum Bilimleri Dergisi

Altı Aylık Hakemli Bilimsel Dergi

Cilt: 6 Sayı: 11 Ocak - Haziran 2012

Sinan YILMAZ & İbrahim İŞİTAN
Doğal Afetlerin Psiko-Sosyal Sonuçları: Van Depremi Örneği

Fatih İBİŞ
Hermeneütik ve Yapısöküm Kuramına Genel Bir Bakış

Ramazan UÇAR & Adnan SELMAN
Din-Rasyonel Seçim-Dini Pazar

Mualla YILDIZ
İlköğretim Öğrencilerinin (4-7. Sınıflar) Tannı İmgesi İle İlişkili
Bazı Faktörlerin İncelenmesi

Tuncay AKGÜN
Felsefi Düşüncede Yaratma Problemi

Halide ASLAN
The National Archives ve The British Library'de Bulunan Osmanlı İle İlgili
Dokümanların Değerlendirilmesi

Eyüp ÖZTÜRK
Osmanlı'nın Son Döneminde Bir Mehdilik (Peygamberlik) İddiası: Bosnalı Hafız
Abdullah Efendi Olayı

Ahmet Emre DAĞTAŞOĞLU
Kant'a Giden Yolda Leibniz, Wolff ve Baumgarten

Selçuk ERİNCİK
Charles Taylor'da Modernliğin Sıkıntısı Olarak Uç Mesele

Yaşar ÜNAL
Resul'e İtaat Meselesi

Ensar ÇETİN
Türk Halkının Aydın Din Âlimi Algısı

Ramazan UÇAR
Abdullah Cevdet'in Din Anlayışı

Olgun KÖZLEME
İslam Mutfak Kültürü

Olgun KÖZLEME (*)

İSLAM MUTFAK KÜLTÜRÜ

abstract

Culinary Culture of Islam. The last divine religion of İslam, Judaism and Christianity, which removes almost all bans, surrounded by restricteds among mutedil with a diet. Also have a middle path that follows the understanding of İslam, Quran, Sunnah and Fiqh of nutrition within the framework of the hand on that placed. Alcoholic beverages, except for some bestial food outside is released, which is non-harmful to nature clean and halal foods. Claimed that this understanding in practice the Prophet. The firm claimed that the idea that circumcision some of the rites is forbidden and the use is forbidden and have different comments about permissibles. Decencies and tact Hazrat Prophet's understanding of the Islamic peoples living in person, the environment and human health in the kitchen area into a sense of the divine as a system to denature.

key words

Qur'an, Sunnah, Fiqh, halal, haram, makruh, culinary and culture

1. Giriş

İlahi hükümler İslam ile en son ve mükemmel şekline ulaşmıştır. Bu sebeple İslam'da haram olan şeylerin daha önce Yahudilere de haram kılındığı, ancak onların bu yasakları daha da ileri götürdükleri Kur'an-ı Kerim'de şöyle belirtilmektedir: *"Sana anlattıklarımızı, daha önce Yahudi olanlara da haram kılmıştık. Biz onlara zulmetmedik, fakat onlar kendilerine haksızlık ediyorlardı."* (Kur'an, Nahl, 118) İlahi dinler arasında itikâdi konularda bulunan benzerlik ve birliktelik, muamelat ile ilgili hususlarda da önemli ölçüde kendini göstermektedir. Bu benzerlik, başlangıçtan günümüze, insanlığın aynı kaynağın emir ve yasaklarına muhatap olduğuna işaret etmektedir.

İslam, yasaklarla çevrili Yahudi beslenme anlayışı ile bu konuda nerdeyse bütün yasakları kaldıran Hristiyanlık arasında mutedil yolu getirmiş olan son ilahi dindir. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Muhammed kastedilerek: *"onlara temiz şeyleri helal kılar, pis şeyleri de haram kılar"* (Kur'an, A'raf, 157) buyrularak sınırlar belirlenmiştir. Beslenmeye bir nizam getiren İslam, meseleyi sadece bir yeme-içme konusu olarak değerlendirmemektedir. Beslenmenin aynı zamanda bir ahlak konusu olarak da görüldüğü İslam dininde, nimetlerden istifade etmenin bir ilahi yasası bir nebevi modeli ve bir ahlakı kuralı bulunmaktadır. Meşru yoldan elde edilen temiz ve faydalı yiyecek-içeceklerin sağlıklı kalınması için tüketilmesini isteyen İslam, aynı zamanda beslenmeyi Allah'a karşı kalplerde oluşan takva duygusuna sahip olmanın bir göstergesi olarak da öne çıkarmaktadır. Nitekim Hz Muhammed: *"Gümüş bardaktan içen kimse karnına cehennem ateşini doldurmuş olur"* (Tertibi, 2004, 555) ve *"Mü'min bir mide için yer, kâfir ise yedi mide için yer"* (Tertibi, 2004, 554) şeklindeki benzer birçok hadisleri ile bu duruma dikkat çekmiştir.

Besin anlayışı, *"helal"* kavramı üzerine kurulan İslam'da, bununla izin verilen yiyecekler açıklanmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de yasaklanmış besinler ise *"haram"* olarak tanımlanmıştır. Helal ya da haram olduğu bildirilmemiş ve tüketimi de sorunlu görülen şüpheli besinler ise *"mekruh"* olarak tanımlanmıştır.

2. Kur'an ve Sünnette Yiyecek ve içecekler

Kur'an-ı Kerim ve onu en iyi biçimde anlayıp yaşayan Hz. Peygamber'in sünneti bir bütünlük içerisinde incelendiğinde, iyi ve güzel olan yiyecek ve içeceklerin insanlığa helal kılındığı anlaşılmaktadır. Böylece helal konusuna bir muhteva kazandırılmış ve helalin insanların bütünü tarafından iyi olarak nitelendirilebilecek ve insanlığa zararı dokunmayacak şeyler olması istenmiştir. Kur'an-ı Kerim, *"Ey iman edenler! Allah'ın size helal kıldığı iyi ve temiz şeyleri (siz kendinize) haram kılmayın ve sınırı aşmayın. Allah sınırı aşanları sevmez"* (Kur'an, Maide, 88) şeklindeki pek çok ayetiyle, tabiatları itibarıyla helal olan şeyleri, helal oluş hikmet ve sebeplerini bozmadan, meşru yollardan kazanıp

yemeyi insanlara tavsiye etmektedir. Ayrıca, “*Ey Ademoğulları! Her secde edişinizde güzel elbiselerinizi giyiniz; yiyiniz, içiniz fakat israf etmeyiniz; çünkü Allah israf edenleri sevmez*” (Kur’an, Araf, 31) meâlindeki ayette de helal yiyecek ve içeceklerin tüketiminde ölçülü olunması, cimrilikten ve israftan kaçınılması istenmektedir.

Kur’an-ı Kerim’de helal olan şeylerin tasnifi yapılmamış ve birer birer belirtilmemiştir. Bir şeyin helal olması iyi, güzel ve sağlığa uygun olma, genel şartına bağlanmıştır. Kur’an-ı Kerim’den helal ve haramları, ancak, Allah ve Resulü’nün belirleyebileceği anlaşılmaktadır. Nitekim, “*Peygamber size ne verdiyse onu alın, size ne yasakladıysa ondan da sakının*” (Kur’an, Haşr 7) ayeti de buna işaret etmektedir.

İslam, süt (sığır, koyun, deve, keçi kökenli olmak şartıyla), bal, balık, zehirli olmayan bitkileri, taze veya kurutulmuş meyve ve sebzeleri, bakliyat, kabuklu tohumları (fındık, fıstık, ceviz gibi), et ve ürünlerini (sığır, koyun, keçi, deve, avcı olmayan kuşlar ve balık) helal kabul etmiştir.

Haram konusunun *habis (pis)* kelimesi ile umumi bir mahiyet kazandığı Kur’an-ı Kerim’de şöyle belirtilmektedir: “*Peygamber onlara iyiliği emreder, onları kötülükten men eder, onlara temiz şeyleri helal, pis şeyleri haram kılar*” (Kur’an, Araf, 157).

Helalden farklı olarak haramlar Kur’an’da isimlendirilmiştir: “*Leş, kan, domuz eti, Allah’tan başkası adına boğazlanan, boğulmuş, (taş, ağaç vb ile) vurulup öldürülmüş, yukarıdan yuvarlanıp ölmüş, boynuzlanıp ölmüş (hayvanlar ile) canavarların yediği hayvanlar –ölmeden önce yetişiş kestikleriniz müstesna- dikili taşalar (putlar) üzerine boğazlanmış hayvanlar ve fal okları ile kismet aramanız size haram kılındı. Bunlar yoldan çıkmaktır. Bugün kâfirler, sizin dininizden (onu yok etmekten) ümit kesmişlerdir. Artık onlardan korkmayın, benden korkun. Bugün size dininizi ikmal ettim, üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslam’ı beğendim. Kim, gönülden günaha yönelmiş olmak üzere açlık halinde dara düşerse (haram etlerden yiyebilir). Çünkü Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir*” (Kur’an, Maide, 3).

Kur’an-ı Kerim’de yiyeceklerle ilgili başka bir tasnifin bulunmaması, bu konudaki haramların hayvani maddelerden oluşması, dikkatlerden uzak tutulmalıdır. Nebati yiyecek ve içeceklerle ilgili, içkinin dışında, ismi geçen açık bir yasak bulunmamaktadır (el-Kardavî, 1990, 68). Haramların bir kısmının –domuz eti gibi- kendi özelliklerinden ötürü haram olması yanında, bozulma ve mikrop taşıma ihtimalinin bulunmasına da bağlanmaktadır. Bütün bunlardan Kur’an-ı Kerim’de haram kılınan şeylerin insanların ruh, beden ve inanç sağlığını koruma amaçlı olduğu anlaşılmaktadır.

İstisnai haller veya mecburiyet dışında, insanların haram şeylerden yararlanmaya çalışmasının ilahi emri çiğnemek olduğu yine Kur’an- Kerim’in şu

ayetinden anlaşılmaktadır: *“(Allah) size, sadece ölü hayvanı, kanı, domuz etini Allah’tan başkası adına kesilen hayvanı haram kıldı. Ancak kim mecbur kalırsa (başkalarının haklarına) saldırmaksızın, sınırı da aşmadan (bunlardan yiyebilir). Çünkü Allah çok bağışlayan, pek esirgeyendir”* (Kur’an, Nahl, 115).

3. Haram Kılınan Yiyecekler ve İçecekler

Esas itibarıyla Kur’an-ı Kerim’de haram kılınan yiyeceklerin sayısı beş olarak verilmektedir: *“De ki: Bana vahyolunanda, leş veya akıtılmış kan yahut domuz eti –ki pisliğin kendisidir- ya da günah işlenerek Allah’tan başkası adına kesilmiş bir hayvandan başka, yiyecek kimseye haram kılınmış bir şey bulamıyorum. Başkasına zarar vermemek ve sınırı aşmamak üzere kim (bunlardan) yemek zorunda kalırsa bilsin ki rabbin bağışlayan ve esirgeyendir”* (Kur’an-ı Kerim, En’âm, 145). Haram yiyeceklerin sayısının on olarak emredildiği yukarıda meali verilen Maide Suresi’nin 3. Ayeti, haram yiyecek sayısının dört olarak verildiği bu ve buna benzer diğer ayetlerin tefsiri mahiyetindedir. Zira boğulmuş, bir yerine vurularak öldürülmüş, düşüp yuvarlanmış, başka bir hayvan tarafından süsülmüş ve yırtıcı hayvan tarafından yenmiş olanların hepsi leş anlamındadır. Bu bölümlerin, leş bölümünün açıklaması olduğu, yasaklanan yiyeceklerin özetle dört, tefsilâtla on kısım olduğu anlaşılmaktadır (el-Kardavî, 1990, 73). Bu dört yasak yiyeceğe bir beşincisi olarak aşağıda nasları ile birlikte açıklanacağı üzere alkollü içecekler de eklenmiştir.

Bu besinlerin yasak olmasında dikkatlerden uzak tutulmaması gereken esas nokta (illet) Allah’ın onları yasak kılmasıdır. Allah bu besinleri yemeyin ve içmeyin dediği için haramdır. Haram olan besinin içindeki bakteri, mineral vs.. nin bedene olan zararı esas yasaklanma ileti değildir. Haram olan besinlerin yasaklanmasındaki hikmetler; insan için sağladığı faydalar veya onu hangi tür zararlardan koruduğu şeklinde olacaktır (Haylamaz, 1996, 7). Esas illet Allah’ın sonsuz bilgisine ait olmakla birlikte, haram kılınan beş besinin hikmetleri şu şekilde açıklanabilir:

1.1. Leş

Haram yiyeceklerden ayetlerin zikrettiği ilk besin “leş”tir. Leşten maksat, insanlar tarafından yenilmek üzere kesilmiş ve öldürülmüş olmayıp müdahalesiz ölen kara hayvanıdır (el-Kardavî, 1990, 73). Leşin haram kılınış hikmetleri arasında günümüz aklı ve bilgisiyile birçok şey söylenebilir. Tarih boyunca insanların bundan tiksiniş olması ve bütün semavi din mensuplarının böyle hayvanları yememiş olmaları başlıca bir sebep olarak söylenebilir. Ayrıca müdahalesiz ölen hayvanlar genellikle şiddetli zayıflık, zehirlenme ve mikrobik hastalıklar sebebiyle ölmektedirler. Bu durundaki hayvanların yenilmesi tehli-

keli sonuçlar doğurabilir (Karaman, 2010, 35). Ekosistemin düzeni gereği yenmeyen bu hayvanlarla, yaşayan diğer hayvanlar hayatîyetlerini devam ettirme imkânına kavuşmaktadırlar. Murdar olan hayvanı yiyemeyeceğini bilen sahibi onun bakım ve tedavisine daha çok dikkat etmektedir (Karaman, 2010, 35).

Öte yandan bu kural, balık ve benzeri deniz hayvanları ile kara hayvanlarından çekirgenin boğazlanmalarında güçlük bulunduğu için gerekli görülmemiştir. Bunların boğazlanmadan ölenlerini yemek helaldir. Hz. Peygamber (sav)'den deniz suyu sorulunca: *"onun suyu temiz, ölüsü helaldir."* Buyurmuşlardır (Ebu Davud, Tahareh 41; Nesâî, Tahareh 46; Tirmizi, Taharah, 52).

1.2. Akan Kan

Bu haramların ikincisi de akmış kandır. İslami usullere göre kesilen hayvanın kanının büyük bir kısmı dışarıya akarken, sadece az bir miktar da ince damarlarında kalmaktadır. İşte bu dışarıya akan kanı yemek ve içmek haramdır. İnce damarların içinde, dalak, ciğer gibi organlarda kalan kan ise akmış sayılmadığından haram kapsamına girmemektedir (Karaman, 2010, 35). Akan kanın haram oluş hikmetleri arasında onun pis oluşu ve temiz yaratılışlı insan tabiatının onu kabul etmeyişi (el-Kardavi, 1990, 77). Aynı zamanda leş gibi zararlı olma ihtimali de bulunan akan kan, insan sağlığını tehdit eden pek çok zehirli maddeyi de içinde barındırmaktadır (Aydüz, 1997, 153). Ayrıca canlı hayvandan akıtılarak alınan kan hayvana eziyet verdiği ve onu zayıflattığından Allah akan kanın her türlüşünü haram kılmıştır (el-Kardavi, 1990, 77).

3.3. Domuz Eti

Allah tarafından etinin yenilmesi haram kılınmış olan domuz, tabiatı gereği pislik, ekşimiş, kokuşmuş nesneler yiyen, pislik içinde yüzen bir hayvandır. Kan ve leşte olduğu gibi temiz insan tabiatı onu çirkin görür ve ondan nefret eder. Çünkü onun en çok sevdiği gıda dışkı ve pisliklerdir (el-Kardavi, 1990, 77). Yukarıda da belirtildiği üzere Allah pis olan bütün şeyleri insanlara haram kılmaktadır. Bu sebeple de eti trişin ve tenya olmak üzere birçok mikroba yuvalık eden ve pislikle beslenen domuzun eti de haram kılınmıştır (Karaman, 2010, 36).

Bu hayvanı özel bakıma tabi tutmak ve etini de tıbbi kontrolden geçirmek suretiyle muhtemel zararlarının önlenebileceği düşüncesinin uygulanabilirliği olmadığı görülmektedir. Bu tedbirlerin her zaman her yerde ve her yiyen tarafından alınamadığı ve alınsa dahi yine belli sıkıntıların devam ettiği bilinmektedir. İslam dünyasında yaşayan insanlarda trişinli hastalık hiç bulunmazken, bilimin bütün imkânlarıyla domuz etinden insanlara zararlı mikropların geçmesini önlemeye çalışan ABD gibi Batı ülkelerinde, insan ölümlerinde % 4-10 oranında bu parazitlere rastlanmaktadır (Aydüz, 1997, 155).

Öte yandan domuzun haram kılınmasının hikmetini insanların bugüne kadar bildiklerinden ibaret olduğu söylenemez. Geçmişteki pek çok bilinmeyi ni bugün bilinen haline getirmiş olan bilimin, gelecekte de günümüz insanına meçhul pek çok sırrı açıklığa kavuşturma ihtimali mevcuttur. Ayrıca domuz eti bu söylenenlerden önce, Allah yasakladığı için haramdır. Onun sebep olduğu hastalıklar, insanın ruh yapısına tesirleri ve mikroplara yuvalık yapması gibi hususlar ise, insanlar adına haram oluşundaki hikmetler olarak görülmelidir. Domuz etine yapılacak belli müdahalelerle zararsız hale getirmek onu helâl kılmamaktadır. Hikmetler değişse de esas illet olan Allah'ın yasaklaması baki olduğundan, domuz eti her daim haram kalacaktır (Haylamaz, 1996, 8).

3.4. Allah'tan Başkası Adına Kesilenler

İnsanı yaratan, yeryüzünün bütün varlıklarını kendisine âmâde kılan ve hayvanları onun hizmetine tahsis eden Allah, kendi ismini anmak şartıyla insanın hayvanı kesip ondan faydalanmasına müsaade etmiştir. Allah'ın ismini o esnada zikretmenin manası; canlı varlıklarda bu işlemin ancak Allah'ın izni ve rızası ile yapıldığını ve ölümün ancak O'nun kudret ve iradesiyle olduğunu hatırlatmaktır. Hayvan kesimi esnasında Allah'tan başkasının ismi zikredilince, Allah'ın bu izni ve rızası iptal edildiğinden kesilen hayvandan yararlanma hakkı da ortadan kalkmış olur (el-Kardavi, 1990, 80). Hayvanı yaratan, insanın emrine veren ve insana onu kesme hak ve kudretini lütfeden Allah olduğu halde, o hayvanı Allah'tan başkasının adına kesmek aynı zamanda büyük bir zulüm ve bir şirktir. Bu şekilde kesilen hayvan, manevi ve hukuki durumuyla murdar ve haramdır (Yazır, 1996, 150). Bu hayvanların yenilmesinin haram olmasının bir diğer hikmeti de, dinin temeli olan tevhid inancını korumak (Aydüz, 1997, 157) ve putperestliğin kökünü kazımdır.

5.5. Alkollü İçkiler

İslam peygamberinin bütün kötülüklerin anası olarak gördüğü içkinin haram olduğu, Kur'an-ı Kerim'de açık bir dille anlatılmaktadır: *"Ey iman edenler! İçki, kumar, putlar ve fal okları şüphesiz şeytan işi pisliklerdir; bunlardan kaçının ki saadete eresiniz. Şeytan şüphesiz içki ve kumar yüzünden aranızda düşmanlık ve kin sokmak ve sizi Allah'ı anmaktan, namazdan alıkoymak ister. Artık bunlardan vazgeçtiniz değil mi?"* (Kur'an, Maide, 90-91). Ayetler içki yasağının hikmetini de özlü bir şekilde ifade etmektedir. Görünüşte bazı faydaları olduğu var sayılan içkinin, insanın ruhu ve akli kadar vücudunu da etkilediğini, bunlarla birlikte toplumun ahlakını da çökerttiğini günümüz tıp dünyası ittifak halinde kabul etmektedir. İstatistikler ile bazı devletlerin zaman zaman teşebbüs ettiği içki yasağı bunun, iktisadi, sosyal ve ahlaki zararlarının en açık delili olarak ortada durmaktadır (Karaman, 2010, 48).

Yukarıdaki ayetlerde haram içecek olarak sadece şarabın ismi zikredilmiş olmakla birlikte, şarabın yasaklanış hikmetlerinden hareketle İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğuna göre sarhoş eden bütün içki türleri, hangi maddeden yapıldığına ve ismine bakılmaksızın *hamr* (şarap) mefhumuna dâhildir ve haramdır (Karaman, 2010, 49). Aynı konu ile ilgili bir sual üzerine Hz. Peygamber’in, her sarhoşluk veren içkiyi hamr kapsamında görmesi de bu hükmün sağlam delili olarak görülmektedir (el-Kardavî, 1990, 119).

Sarhoşluk veren içkiler zamanla alışkanlık ve bağımlılık yaptığı için az içenin giderek çoğa kaçtığı, önceleri azı tesir ederken alışkanlık arttıkça aynı miktarın tesir etmediği görülmektedir. Bu sebeple içkiyi önlemenin en kesin yolu azını da çoğunu da yasaklamaktır. İslam aynı yolda yürüyerek Hz. Muhammed’in, “*çoğu sarhoş eden şeyin azı da haramdır*” (Canan, 1989, iv, 280), hadisi ile miktarına bakmaksızın içkinin her türlüşünü yasaklamıştır. İslam müctehidlerinin büyük çoğunluğu bu hükümde birleşmişlerdir.

4. Şüpheli Yiyecekler ve İçecekler

İslam’a göre bütün yeryüzü insanın istifadesine sunulmuştur. Bu sebepten temiz olan akla ve sağlığa zararlı olmayan bir kısım hayvan, buğday, arpa, pirinç gibi tahıllar, meyveler ve sıvıları yeme içme helâldir. Fakat pis şeyleri yiyip içmek, insanlara zararlı, hikmet ve maslahata da karşı olduğu için haram kılınmıştır. Kur’an-ı Kerim’de ismi geçen ve haram olduklarına dair ittifak bulunan yukarıda sayılan beş besinin dışındakilerde her daim bir ihtilaf söz konusu olmuştur. Bu durumun temel sebebi ise, Kur’an-ı Kerim’de “pis şeyler” anlamına gelen “*habis*” kelimesinin tefsirinde müctehidlerin ihtilaf etmiş olmaları ile besinler hakkında konan “temiz ve helal” genel ilkesini müctehidlerin kendi kültür ve algılarına göre yorumlamalarından kaynaklanmaktadır.

Müctehidlerin bir kısmına göre *habis*, Allah ve Resulü’nün haram kıldığı şeylerdir. Bu sebeple haşarat, kurbağa, keler (büyük kertenkele) yengeç, kaplumbağa gibi hayvanlar haram değildir (Karaman, 2010, 34). Ebu Hanife, İmam Şafi gibi müctehidlere göre ise “*habis*” genellikle insanların tiksindiği şeylerdir; dolayısıyla yukarıda sayılan canlılar ve benzerleri haramdır. Pislik ve leş yiyen hayvanları da “*habisler*” içinde ele almışlardır (Karaman, 2010, 35). Bu yüzden, özellikle eti yenecek hayvanlar konusu başta olmak üzere, yenilmesi caiz olup olmayan besinler hakkında ihtilaf etmişlerdir (el-Kardavi, 1990, 67). İhtilaflar daha çok hayvani besinler konusundadır. Temiz, alkolsüz ve sağlığa zararı olmayan bütün içeceklerin helâlligi konusunda neredeyse ittifak var gibidir.

İnsan hayatına pek yakın olmaları sebebiyle tartışmalı yiyeceklerin başında binek hayvanlarının eti gelmektedir. Hz. Peygamber Hayber Savaşı sırasında evcil eşek etinin yenilmesini yasaklamıştır (bkz: *Buhari, Zebâih* 27-28; Müslim,

Nikâh, 30) Bu nass sebebiyle cumhura göre ehli eşek ve katır haramdır. Sadece Malikiler evcil eşek ve katır etinin haramlığı ve kehâreti konusunda net değildir. At etini ise Ebu Hanife helâl olarak görmezken, İmameyn (İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed) ve İmam Şâfiî helal olduğu görüşündedirler (el-Ceziri, 1986, c. III, 12).

Hz. Peygamber'in bütün köpek dişli yırtıcılar ile yırtıcı pençesi olan kuşları yemeyi yasakladığı rivayet edilmiştir (bkz: *Müslim*, Sayd, 15, 16; *Ebu Davud*, *Et'ime*, 32; *Tirmizi*, Sayd, 9-11). Ancak Malikiler, yarasa hariç diğer tırnaklı ve yırtıcı kuşları (doğan, kerkes ve kartal gibi) helal görmektedirler. Kırlangıç ve baykuşun yenilmesini helal sayan Hanefiler ise, saksığanın etini mekruh yiyecekler kapsamında saymışlardır. Helal yiyecekler konusunda en esnek olan Malikiler, diğer mezheplerin kargayı haram görmesine (ziraat kargası hariç) karşılık, onlar bütün nevileriyle kargaları helal hükmüne almışlardır (el-Ceziri, 1986, c. III, 11).

Hanefiler, yukarıda bahsi geçen hadisin Arapçasındaki "*siba*" kelimesini "et yiyenler" şeklinde anlamışlar ve bu nevi hayvanları haram saymışlardır. Buna karşılık İmam Şâfi, "insanlara saldıran ve parçalayan", şeklinde anladığı için tilki ve çakalı istisna etmiştir (Karaman, 2010, 38). İmam Mâlik ise, yırtıcılar için haram yerine "mekruh" tabirini kullanmıştır. Bu yüzden Malikilik aslan ve kaplan nevinden hayvanları mekruh olarak görmüştür. Yine aynı mezhep yarı yırtıcı sayılan maymunun etinin yenilmesini haram olma durumundan ziyade, daha çok mekruh olduğu görüşüne yakındır (el-Ceziri, 1986, 11).

Şafiler ve Malikiler kirpi, tilki, sincap ve samur etinin helal olduğuna hükmederken, Hanefiler ve Hanbeliler bunların yenilmesinin haram olduğu görüşünü ileri sürmüşlerdir. Akrep, yılan, fare, kurbağa ve karınca gibi yer hayvanlarını yemek, eğer bir toplumun geleneklerinde bulunuyorsa, bunları yemek onların sağlık ve iğrenmelerinde bir sıkıntı oluşturmuyorsa, bu durumda diğer mezheplerin aksine Malikiler bu hayvanların yenilmesini helal olarak görmektedirler. Yine deniz kaplumbağasının yenilmesini, kesilmesi şartı ile Hanbeliler ve Malikiler helal olarak kabul etmişlerdir. (el-Ceziri, 1986, 14-15).

Alimlerin çoğunluğu deniz hayvanlarının helal olduğu görüşünde birleşmektedirler. Ancak karada yaşayan ve yenmesi haram olan insan, domuz, köpek, ayı gibi canlıların ismini taşıyan deniz hayvanların durumunda ihtilaf etmişlerdir. Çoğunluk bunların haram olduğunu ifade ettikleri halde, farklı olarak İmam Mâlik, sadece deniz domuzunun mekruh olduğunu beyan etmiştir (Karaman, 2010, 38). Deniz hayvanları için helal sınırının çok geniş tutulmasının delili Kur'an-ı Kerim'de geçen şu ayettir: "*Hem size hem de yolculara fayda olmak üzere (faydalanmanız için) deniz avı yapmak ve onu yemek helal kılındı*" (Kur'an, Maide, 96). Bununla birlikte bütün deniz hayvanlarının helallliği konusunda bir ittifak bulunmamaktadır. Hanefilere göre deniz hayvanlarından

yalnızca –bütün nevileriyle- balık helâldir. Balıkların boğazlanması gerekmez; ancak kendiliğinden ölenler haramdır. Dalga, taş, havasızlık, avlanma gibi sebeplerle ölenlerin yenilmesinde bir sakınca yoktur. Diğer deniz hayvanları ya iğrençtir yahut da –boğazlanmadığı için- leş hükmündedir (el-Ceziri , 1986, 17).

Hayvanların etinin yenmesi hükmü ile ilgili söylenmesi gereken bir diğer konu da pislik (necaset) yiyen hayvanların durumu ile ilgilidir. Hanbeliler dışındaki mezhepler necasetle beslenen hayvanın etini helal olarak kabul ederler. Buna karşılık Hanbeliler bu hayvanların üç tam gün boyunca hapsedilip ve bu müddet zarfında da temiz şeyler yemeleri şartıyla helal olacağına hükmetmişlerdir (el-Ceziri , 1986, 17).

Öte yandan bütün müctehidler Hz. Peygamberin şüpheli şeylerle ilgili şu hadisini de hep hatırlatmışlardır: *“Şurası muhakkak ki, haramlar apaçık bellidir, helaller de apaçık bellidir. Bu ikisi arasında (haram veya helal olduğu) şüpheli olanlar vardır. İnsanlardan çoğu bunları bilmez. Bu durumda, kim şüpheli şeylerden kaçınırsa, dinini de, ırzını da korumuş olur. Kim de şüpheli şeyleri yaparsa harama düşmüş olur”* (Buhari, İman, 39, Büyü, 2; Müslim, Mûsâkât, 107: 1599).

5. Hadisler Işığında İslam Yemek Adabı

Bir medeniyet dini olan İslam, hayatın hiçbir sahasında boşluk bırakmamış, kendi ölçü ve kurallarını hayatın tamamına yaymıştır. Bunu genel kuralları getiren Kur'an-ı Kerim'i pratikte en güzel şekilde yaşayan Hz. Muhammed gerçekleştirmiştir. Nitekim, Kur'an-ı Kerim'de Hz. Muhammed (sav) için: *“Andolsun ki, Resûlullah, sizin için, Allah'a ve ahret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok zikredenler için güzel bir örnektir.”* ve *“Peygamber size ne verdiyse onu alın, size ne yasakladıysa ondan da sakının”* (Kur'an, Ahzab, 21; Kur'an, Haşr, 7) buyrularak, O'nun yaptıklarının vahiy kaynaklı olduğu ve Müslümanların da O'na uyma zorunluluğu olduğu bildirilmiştir. Medeniyet veya ümmetlerin kimliğinde önemli bir yeri olan yemek adabı ile ilgili de Hz. Muhammed (sav), İslam anlayışını bizzat yaşayarak ortaya koymuştur.

Zamanının ölçülerine göre hiçbir zaman lüks sofralarda yemek yemeyen Resûlullah (sav)'in yemek adabı ile ilgili önemli tavsiye ve uygulamalarından birisi, yemekten önce ve sonra ellerin yıkanmasıdır. Bu konuda: *“Yemeğin bereketi yemekten önce ve sonraki (el ve ağız) yıkamalardır,”* (Ebu Davud, Et'ime, 12: 3761; Tirmizi, Et'ime 39: 1847) hadisinde ve benzer manadaki diğer hadislerinde, yemek öncesi ve sonrası el ağız temizliğini bir hayır ve bereket kaynağı, şeytan ve fenalıkları def eden bir sağlık meselesi olarak bildirmektedir.

“Sizden kim bir şey yerse ‘bismillah’ desin. Eğer yemeğin başında söylemeyi unutmuşsa sonunda şöyle söylesin: Başında da sonunda da bismillah” (Tertibi, 2004, 548). Buyurarak besmelesiz bir şey yenilmemesi konusunda ümmetini

uyarmıştır. Ayrıca yemeğin besmele ile bereketleneceği, aksi durumda kişinin ölçüsünden daha fazlası ile ancak doyacağı konusundaki öğütlerini Müslümanlara başka vesilelerle sık sık bildirmiştir.

Hz. Muhammed (sav)'in yemek adabı ile ilgili bir başka emrini de yıllarca Hz. Peygamberin terbiyesinde kalmış olan Ömer İbnü Ebî Seleme'ye yemek yerken yaptığı şu ikazdan öğreniyoruz: *"Evlat! Allah'ın ismini an, sağınla ye, önünden ye"* (Tertibi, 2004, 544). Ayrıca, *"Ben dayanarak yemem"* (Buhari, Et'ime, 13), *"sizden biriniz bir şey içtiğinde kaba solumasın"* (Tertibi, 2004, 54). Bunlarla birlikte kendisinin suyu nefes alarak yudum yudum içmesi, hurmayı ikişer ikişer yemeyi ashaba yasaklaması, (Tertibi, 2004, 549) geçirmeyi bir kabalık ve gereğinden fazla yemenin göstergesi olarak görerek bu gibi insanların meclisinden uzak olmasını istemesi, (Tirmizi, Kıyamet, 38: 2480; İbnu Mace, Et'ime, 50: 3350) İslami yemek adabının letafetini göstermektedir.

Yemeğe bereket kazandırmak, birlik ve muhabbeti artırmak için Hz. Peygamber (sav) toplu halde yemek yemeyi tavsiye etmiştir: *"iki kişinin yiyeceği üç kişiye yeter, üç kişinin yiyeceği de dört kişiye yeter,"* (Buhari, Et'ime, 11; Müslim, Eşribe, 178: 2058) buyurarak aynı zamanda çok yiyerek oluşabilecek sağlık sorunlarının da önüne geçmek istemiştir. Bununla birlikte midenin fazla doldurulması, dünyaya gösterilen tamah ve hırs tan kaynaklanmaktadır. Tembelliğe sürüklenme ve ibadetten alıkoyma gibi daha pek çok zararları olan çok yeme meselesi ile ilgili Hz. Muhammed (sav) ölçüyü de koymuştur: *"Ademoğlu, mideden daha şerli bir kap dolduramaz. Ademoğluna belini doğrultacak birkaç lokmacık yeterlidir. Ancak (nefsinin galebesiyle) illa da (mideyi doldurma işini) yapacaksa bari onu üçe ayırsın: Üçte birini yemeğe, üçte birini suya, üçte birini de nefesine ayırsın* (Timizi, Zühd, 47: 2381; İbnu Mace, Et'ime, 50: 3349). Bu ölçüye uyulduğunda ruhta berraklığın, kalpte ise inceliğin hâsıl olacağı günümüz bilim imkânlarıyla daha iyi anlaşılmaktadır.

Ağızdan ortaya çıkabilecek olumsuzluklar sebebiyle yemek sırasında konuşmayan Hz. Muhammed (sav), önüne gelen yemeği yemek istemese dahi asla ona kusur koşmayarak nezaketini hiç eksik etmemiştir (bkz. Buhari, Et'ime, 21; Müslim, Eşribe, 187: 2064). Bu konuda benzer pek çok hadislerde İslami yemek adabında letafete verilen önem vurgulanmaktadır.

Peygamberimiz (sav)'in elleri ile yemek yediğine dair bazı rivayetlerden hareketle sünnet olan yeme şeklinin bu şekilde olduğu fikri yukarıda anlatılanlarla çalışmaktadır. Çatal ve kaşığın bulunmadığı o dönemde zaten elle yemek bir mecburiyettir. Ancak Hz. Muhammed (sav) buna da bir ölçü getirmiş ve kendisi yemek yerken en fazla üç parmağını kullanarak ümmetine gerekli olan mesajını vermiştir. Bizzat Yüce Allah'ın terbiyesinden geçmiş olan Hz. Muhammed (sav)'in latif bir yemek anlayışı olduğu muhakkaktır.

Sonuç

Son ilahi din olan İslam, yasakların her şeyi kuşattığı Yahudi bir beslenme anlayışı ile bu konuda nerdeyse yasaksız olan Hristiyanlık arasında orta bir yolu getirmiştir. İçki hariç İslam'ın yasakladığı bütün besinler hayvani ürünlerdir. Kur'an-ı Kerim ve Sünnette çerçevesi çizilen İslam beslenme anlayışında göre leş, akan kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına kesilenler ve alkollü içecekler haramdır. Bunların dışındaki diğer yiyeceklerin temiz olması ve sağlığa zararlı olmaması helal olması için yeterli görülmüştür. Yenilmesi kesin olan besinlerin haramlığı konusundaki ittifaka rağmen, helalliyi ve haramlığı kesin olmayan besinlerin yenilmesinde Ehl-i Sünnet mezhepleri arasında dini hükümler konusunda bazı derece farklılıkları bulunduğu görülmektedir. Çalışmanın sonunda ise, hadisler ışığında İslam'ın yemek adabı ele alınarak İslam'ın beslenme pratiği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Notlar

(*) MÜSBE: Din Sosyolojisi Doktora Öğrencisi

Kaynaklar

- Aydüz, Davud *Kur'an-ı Kerim Besinler ve Şifa*, İstanbul: 1997, Timaş Yayınları.
- Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, Ankara: 1989, Akçağ Yayınları, c. 6.
- Ebu Davud, es-Sicistanî, Sünenü Ebi Davud, İstanbul: 1960.
- El-Buhari, Muhammed b. İsmail (v. 256 / 870), *Sahihu'l-Buhari*, İstanbul: 1981.
- El-Ceziri, Abdurrahman *Dört Mezhebin Fıkıh Kitabı*, Çev: Hasan Ege, İstanbul: 1986, Bahar Yayınları, c. III.
- El-Kardavî, Yusuf, *İslamda Helâl ve Haram*, Çev: Mustafa Varlı, İstanbul: 1990, Kütür Basın Yayın Birliği.
- En-Nesâî, Ebu Abdurrahman b. Şuayb (v. 279 / 892), *Sünenü'n-Nesâî*, İstanbul: 1981.
- Et-Tirmizi, Ebu İsa Muhammed (v. 279 / 892), *Sünenü't-Tirmizi*, İstanbul: 1981.
- Haylamaz, Reşit, *Türkiye'de Domuz Gerçeği*, İzmir: 1996, Çağlayan Yayınları.
- Karaman, Hayrettin, *Günlük Hayatımızda Helaller ve Haramlar*, İstanbul: 2010, İz Yayıncılık.
- Müslim, Ebu Hüseyin Müslim İbnü'l-Haccâc (v. 216 / 831), *Sahihu Müslim*, İstanbul: 1995.
- Tertibi, Muhammed Fuâd Abdülbâki, *Müttefekun Aleyh Hadisler: İslam'ın İki Büyük Bilgesi Buhari ve Müslim'in İttifak Ettikleri Hadisler*, Çev: Abdullah Feyzi Kocaer, Konya: 2004, Hüner Yayınları.

